

STOWARZYSZENIE LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA PROMENADA S 12

Miasto Rejowiec Fabryczny

Gmina Rejowiec Fabryczny

Gmina Rejowiec

Gmina Chełm

Gmina Sawin

Gmina Siedliszcze

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
Europa inwestująca w obszary wiejskie
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Osi 4 LEADER
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

***OPIS GŁÓWNYCH PRODUKTÓW
REGIONALNYCH I LOKALNYCH
ZNAJDUJĄCYCH SIĘ NA OBSZARZE
LOKALNEJ GRUPY
DZIAŁANIA PROMENADA S 12
ANALIZA DZIAŁAŃ PROMOCYJNYCH
PROPOZYCJE PRODUKTÓW
MAJĄCYCH WPŁYW NA ROZWÓJ
TURYSTYKI I AGROTURYSTYKI***

Opracowanie: Jolanta Pawlak – Paluszek

Rejowiec Fabryczny, czerwiec 2010 rok

SPIS TREŚCI

I. Położenie i infrastruktura komunikacyjna gmin należących do Lokalnej Grupy Działania PROMENADA S 12.....	3
II. Analiza słabych i mocnych stron obszaru.....	5
III. Analiza działalności promocyjnej poszczególnych gmin.....	9
IV. Główne walory i atrakcje analizowanego obszaru.....	14
Najciekawsze miejscowości	
Walory przyrodnicze	
Szlaki turystyczne, trasy rowerowe i ścieżki przyrodnicze	
Gospodarstwa agroturystyczne	
Ośrodki jeździeckie	
Miejsca noclegowe	
Walory kulturowe	
V. Propozycje produktów regionalnych i lokalnych mających wpływ na rozwój turystyki i agroturystyki.....	35
„Szlakiem przemijającego piękna”	
„Szlak architektury i kultury miasteczek i wsi”	
„Śladami powstania styczniowego po ziemi chełmskiej”	
„Turystyka ekologiczna”	
„Pędzłem i piórem”	
VI. Grupy docelowe proponowanych produktów.....	42
VII. Proponowane formy promocji produktów.....	44

I. Położenie i infrastruktura komunikacyjna gmin należących do Lokalnej Grupy Działania PROMENADA S 12

W skład Lokalnej Grupy Działania jako członkowie zwyczajni wchodzi jednostki samorządu terytorialnego – gminy Chełm, Sawin, Siedliszcze, Rejowiec, Rejowiec Fabryczny oraz miasto Rejowiec Fabryczny, przedsiębiorcy z terenu gmin członkowskich, organizacje społeczne, domy kultury, rolnicy, oraz osoby fizyczne działające na rzecz rozwoju obszarów wchodzących w skład LGD.

Na terenie omawianego obszaru istnieje dobra komunikacja, którą zapewnia sieć dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych. Wymienić tutaj można :

- drogę krajową nr 12 (Łęknica – Leszno – Piotrków Tryb. – Radom - Lublin – Piaski – Chełm – Dorohusk – granica państwa),
- drogi wojewódzkie:
  - 812 (Biała Podlaska - Wisznice - Włodawa – Chełm),
  - 819 (Parczew - Kołacze - Łowcza - Wola Uhruska),
  - 838 (Cyców - Wola Korybutowa - Fajslawice),
  - 841 (Cyców – Wierzbica - Staw),

Ponadto ważnym atutem tego obszaru jest sieć kolejowa która jest dość dobrze rozwinięta, zarówno pod względem gęstości jak i stanu technicznego. Przez obszar ten przebiegają:

- magistrała normalnotorowa nr 7 z Warszawy do Kijowa (przez Lublin, Rejowiec Fabryczny, Chełm i przejście graniczne w Dorohusku).
- magistrała normalnotorowa nr 69 (Rejowiec – Hrebenne)
- magistrała szerokotorowa nr 63 (Granica Państwa – Dorohusk – Zawadówka).

Infrastruktura kolejowa jest w dużym stopniu wykorzystywana do przewozu pasażerów. W rozkładzie jazdy funkcjonuje kilkanaście połączeń w ciągu doby kolejowych umożliwiających ruch pasażerski pomiędzy Lublinem i Chełmem.

Uzupełnieniem i alternatywą dla komunikacji kolejowej jest sieć połączeń autobusowych obsługiwanych przez PKS oraz liczne grono przewoźników prywatnych

Dzięki wykorzystaniu dużego potencjału obszaru gmin Chełm, Rejowiec, Rejowiec Fabryczny, miasta Rejowiec Fabryczny, Sawin i Siedliszcze turystyka ma szanse stać się

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

ważnym produktem lokalnym na tym obszarze. Aby tak się stało potrzebne są kompleksowe i wszechstronne działania planistyczne, organizacyjne i inwestycyjne.

Obecnie turystyka jest jedną z najszybciej rozwijających się i najbardziej dochodowych dziedzin gospodarki na świecie, stanowi ona źródło dochodów dużej liczby osób. Jej rozwój wymaga jednak długookresowego planowania.

Rozwój sektora turystyki wpłynie na poprawę między innymi infrastruktury komunikacyjnej, społecznej oraz noclegowo – gastronomicznej, co bezpośrednio przełoży się na poprawę jakości życia mieszkańców tego obszaru.

Turystyka i agroturystyka powinny stać się głównym produktem napędzającym rozwój obszaru, który obejmuje Lokalna Grupa Działania Promenada S12.

Temu podporządkowane powinny być działania związane z następującymi celami:

- Wykreowanie produktów turystycznych i zintegrowanego produktu turystycznego wspólnego dla wszystkich gmin
- Wypromowanie tego obszaru jako atrakcyjnego turystycznie, przyjaznego ekologicznie.

II. Analiza słabych i mocnych stron obszaru

Analiza SWOT stanowi podsumowanie i prezentuje ona mocne i słabe strony obszaru w aspekcie możliwości stworzenia produktów regionalnych i lokalnych, a także głównych produktów turystycznych. Celem jej jest ukazanie, jakie są szanse i zagrożenia, które mają lub mogą mieć wpływ na rynek turystyczny, a tym samym na rozwój produktów lokalnych i całego obszaru Lokalnej Grupy Działania „PROMENADA” S12.

<i>Przestrzeń turystyczna</i>	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> •Korzystne położenie, w niewielkiej odległości od Lublina i Warszawy, sieć dróg i połączeń zapewniających w miarę szybką i wygodną komunikację •Bogata i różnorodna oferta imprez kulturalnych organizowanych na tym terenie •Kultywowanie i upowszechnianie ginących zawodów wiejskich jak bednarstwo i garncarstwo oraz umiejętności artystycznych związanych ze sztuką ludową •Duża liczba obiektów zabytkowych sakralnych i świeckich •Duży obszar tych terenów ma wysokie walory przyrodnicze dobrze przygotowane do uprawiania turystyki aktywnej •Występowanie obszarów przyrodniczych prawnie chronionych unikatowych w skali Europy 	<ul style="list-style-type: none"> •Bardzo ujednoliconych produktów lokalnych i regionalnych promujących ten obszar •Bardzo dobrej oferty promocyjnej •Słabo rozwinięty system informacji turystycznej •Niska jakość i niedostateczna oferta infrastruktury hotelowej i gastronomicznej •Brak oznakowania atrakcji turystycznych oraz tablic informacyjnych •Zły stan techniczny wielu obiektów zabytkowych •Sezonowość usług świadczonych na rzecz ruchu turystycznego

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

<ul style="list-style-type: none"> •Rozbudowana sieć szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych i dydaktycznych umożliwiającą uprawianie turystyki kwalifikowanej (rowerowa, piesza, konna, samochodowa) •Zapoczątkowana sieć gospodarstw agroturystycznych oraz usług hotelowych i gastronomicznych 	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> •Utworzenie zintegrowanych produktów lokalnych pozwoli połączyć atrakcje poszczególnych gmin •Rozwój produktów lokalnych nastawionych na turystę daje możliwości nowych miejsc pracy i możliwość zdobycia nowych umiejętności •Wzmożony popyt na wyjazdy weekendowe i rosnący popyt na usługi turystyczne i zainteresowanie atrakcjami lokalnymi 	<ul style="list-style-type: none"> •Niewykorzystanie funduszy unijnych dających szanse na rozwój turystyki •Mentalność społeczności lokalnej przejawiająca się w niedocenianiu roli turystyki

<i>Działania marketingowe</i>	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> •Występowanie na tym obszarze tradycyjnego rękodzielnictwa wykorzystywanego przez gminy do działań promocyjnych •Każda z gmin oraz grupa działania posiadają strony internetowe, które zawierają podstawowe informacje o atrakcjach tego obszaru •Dobrze wypromowane imprezy regionalne przyciągające dużą liczbę odwiedzających np: Jarmark Pawłowski „Ginące zawody” 	<ul style="list-style-type: none"> •Zbyt wąski zasięg działań promocyjnych odnoszący się tylko do poszczególnych gmin •Brak spójnego systemu informacji i promocji •Bardzo słaba współpraca w zakresie rozwijania i promowania wspólnych produktów
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> •Wykorzystanie technologii informacyjno – komunikacyjnych do promocji produktów lokalnych i regionalnych •Stworzenie lokalnej oferty turystycznej promującej gminy stowarzyszone w grupie działania 	<ul style="list-style-type: none"> •Zmieniające się potrzeby odbiorców produktów lokalnych i regionalnych •Niedostosowanie oferty do potrzeb odbiorców

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

<i>Kadry i instytucje</i>	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> •Duża liczba stowarzyszeń regionalnych zajmujących się promocją poprzez wydawanie folderów, opracowań oraz organizacją imprez 	<ul style="list-style-type: none"> •Brak odpowiednich komórek w strukturach jednostek samorządu terytorialnego zajmujących się rozwojem produktów lokalnych i regionalnych
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> •Możliwość podnoszenie kwalifikacji kadry w ramach programów Europejskiego Funduszu Społecznego 	<ul style="list-style-type: none"> •Niechęć do zdobywania nowych umiejętności •Bardko koordynacji działań w sferze poszczególnych instytucji i gmin związanych z obsługą promowanych produktów

III. Analiza działalności promocyjnej poszczególnych gmin

Wydawnictwa promocyjne i informacyjne wydawane przez gminy i stowarzyszenia.

Rejowiec Fabryczny – miasto

„Rejowiec Fabryczny miasto wielu szans” wydawnictwo Urząd Miasta Rejowiec Fabryczny

„Rejowiec Fabryczny miasto przyjazne mieszkańcom i środowisku” Euroregion Bug

i Urząd Miasta Rejowiec Fabryczny

„Rejowiec Fabryczny miasto przyjazne mieszkańcom i gościom” Norweski Mechanizm Finansujący

„Rejowiec Fabryczny miasto przyjazne dla środowiska i inwestorów” WFOŚiGW w Lublinie

Gmina Chełm

Prof. Andrzej Buko „Stołpie. Tajemnice kamiennej wieży”, 2009- publikacja dofinansowana ze środków gminy i powiatu

Konstanty Prożogo, Depułtycze, kościół drewniany z XVIII wieku, WOIT Chełm, 1982

Konstanty Prożogo, Serebryszcze, założenie pałacowo- parkowe, WOIT, 1982

Konstanty Prożogo, Stołpie zespół warowno - kultowy, WOIT Chełm, 1982

Konstanty Prożogo, Podgórze, kościół z XVII wieku, WOIT Chełm, 1982

Gmina Chełm nie wydała do tej pory żadnej publikacji promującej jej walory

Gmina Rejowiec

Konstanty Prożogo, Rejowiec, zespół pałacowo- parkowy, WOIT Chełm, 1982

„Chata Skansen” Teodozji i Jerzego Grzesiaków w Rejowcu” – Towarzystwo Regionalne Rejowiec

Konstanty Prożogo, „Rejowiec i okolice” WOIT Chełm 1983

„Katalog wystaw malarstwa . 500 lecie urodzin Mikołaja Reja 1505-1569” Towarzystwo Regionalne Rejowiec 2005

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

„Ród Rejów w Ziemi Chełmskiej w XVI wieku” TAWA 2005 Marian Janusz Kawałko
‘Rejowiec. Jego okolice i właściciele w latach 1531-1869” Marian Janusz Kawałko, GOK
Rejowiec 2009 r.

Gmina Rejowiec Fabryczny

Konstanty Prożogo, Kanie zespół dworsko - parkowy, WOIT Chełm 1982
„Walory przyrodnicze gminy Rejowiec Fabryczny” WFOŚ i GW w Lublinie
„Kotlina Pawłowa” WFOŚ i GW w Lublinie
„Pawłowska Izba Bednarska” GOK W Pawłowie
Pawłów” „Ginące zawody” – tradycje Pawłowa , Stowarzyszenie Przyjaciół Pawłowa
„Pawłowski Ośrodek Garncarski” – informator wystawy z Programu Ministerstwa Kultury i
Sztuki „Ginące zawody”
Widokówki – Pawłowski Ośrodek Garncarski z Programu Ministerstwa Kultury
i Sztuki „Ginące zawody”
Oferta Turystyczna – Pawłów – GOK w Pawłowie
Ks, Zygmunt Szafran, „Blaski i cienie Pawłowa” – 50 rocznica bombardowania Pawłowa, 1994
Folder „Gmina Rejowiec Fabryczny” gminne środki
Widokówki Jarmark Pawłowski - gminne środki

Sawin

Album „Gmina Sawin – walory przyrodnicze i historyczne” WFOŚ i GW w Lublinie
Folder „Gmina Sawin zaprasza” Regionalne Towarzystwo Kultury Gminy Sawin
„Piękno Nadbużańskich stron - Poleski Szlak Konny” mapa
Mirosław Marek Dederko, „Sawin i okolice” WOIT w Chełmie 1983 rok
Wiesław Dederko, „Dzieje Sawiniaków od czasów najdawniejszych do 2006 roku” Polihymnia
2006
Stanisław Błaszczuk, Jarosław Ćwir, Hubert Wiciński, Dzieje parafii rzymskokatolickiej oraz
innych związków wyznaniowych w Sawinie, Sawin 2006,
Mirosław M. Dederko, Sawin i jego region, Regionalne Towarzystwo Gminy Sawin, Czulczyce,
Chełm 2000.
Mirosław M. Dederko, Żydowska gmina wyznaniowa w Sawinie, wyd. Regionalnego

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

Towarzystwa Gminy Sawin, Sawin – Czulczyce 2002.

Mirosław M. Dederko, Flora, fauna i zabytki gminy Sawin. Krajobraz, który należy zachować, wyd. Regionalnego Towarzystwa Gminy, Czulczyce- Sawin 2001.

Konstanty Prożogo, Czulczyce – Przysiółek – drewniany kościół XVIII – wieczny, Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej w Chełmie, 1982

Czulczyce, „Zamczysko”, / w: / Katalog grodzisk T. 1, Jerzy Cichomski,

Wczesnośredniowieczne osadnictwo obronne na terenie województwa chełmskiego, Lublin 1980

Gmina Sawin zaprasza, folder 2006 tłumaczony na 4 języki

Ścieżka przyrodnicza „Bachus”, Zarząd Chełmskich Parków Krajobrazowych

Siedliszcze

Konstanty Prożogo, Siedliszcze, dwór XVIII -wieczny, WOIT Chełm, 1982

Konstanty Prożogo, Kulik, dwór z XIX wieku , WOIT Chełm, 1982

Mapka Gminy Siedliszcze – gmina

Pocztówki z gminą Siedliszcze – gmina

„Siedliszcze i okolice” Feliksa Braniewskiego Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej w Chełmie 1983 rok

„Siedliszcze. Parafia Matki Boskiej Częstochowskiej” wydawnictwo TAWA 2007 opracowanie Ks. Janusza Krzaka w 100-lecie istnienia parafii

Wydawnictwa powiatu promujące gminy

„Powiat Chełmski. Informator krajoznawczo -przyrodniczy”, Starostwo Powiatowe w Chełmie, 2006

„Powiat Chełmski. Turystyka i ekologia”, Starostwo Powiatowe w Chełmie, 2007

„Bogactwo przyrody ziemi chełmskiej”, Starostwo Powiatowe w Chełmie, 2008

Andrzej Wawryniuk „Leksykon miejscowości Powiatu Chełmskiego”, Starostwo Powiatowe w Chełmie 2002 rok.

Reasumując stwierdzić trzeba, że można odnaleźć sporo wydawnictw promujących gminy zrzeszone w LGD PROMENAD S 12 i ich atrakcje. Były one wydawane w przeszłość

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

głównie za czasów województwa chełmskiego przez Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej, który prowadził działalność wydawniczą na wysokim poziomie. Współcześnie dużą aktywność wydawniczą prezentują towarzystwa regionalne, stowarzyszenia oraz urzędy gmin. Najaktywniejsza w tym względzie jest gmina Sawin, Rejowiec Fabryczny i Rejowiec. Najslabiej w tej dziedzinie prezentuje się gmina Chełm, która jeszcze nie ma aktualnej publikacji promocyjnej. Publikację prezentującą cele działania oraz gminy zrzeszone i ich tradycje lokalne przygotowała grupa działania PROMENADA S12. Dobrą inwestycją byłaby publikacja promująca wybrane produkty lokalne wspólna dla wszystkich gmin.

Analiza zawartości stron internetowych gmin i strony LGD PROMENAD S12

Gminy zrzeszone w Lokalnej Grupie Działania PROMENADA S12 mają własne strony internetowe, posiada ją również grupa działania. Wykorzystywane są one również w działaniach promujących lokalne atrakcje turystyczne. Najciekawszą i zawierającą najwięcej informacji, które mogą wzbudzić zainteresowanie turystów i zachęcić do przybycia na te tereny jest strona gminy Rejowiec Fabryczny. Na stronie tej gminy jest cała sekcja menu poświęcona informacjom o izbach bednarskiej i garncarskiej, agroturystyce, ciekawym imprezom organizowanym na terenie gminy, ścieżce dydaktycznej „Kotlina Pawłowa” i Pawłowskiemu Obszarowi Chronionego Krajobrazu oraz atrakcjach i ciekawostkach znajdujących się w poszczególnych miejscowościach gminy. Możemy znaleźć ciekawe rozwiązania graficzne, dużą ilość zdjęć oraz przydatne linki pomagające zebrać interesujące informacje. W podobnym stylu i równie starannie jest przygotowana strona miasta Rejowiec Fabryczny w sposób przejrzysty i dobrze zilustrowany można znaleźć informacje na tematy dotyczące atrakcji regionalnych i oferowanych produktów.

Gmina Sawin znalazła własny sposób na promocję swoich atrakcji lokalnych i oferowanych produktów jest to film promocyjny składający się z 4 części przygotowany w najnowszej technologii przekazywania obrazu (HD). Film można obejrzeć wchodząc na stronę gminy lub na portal społecznościowy You Tube. Film trwa około 40 minut i podzielony jest na cztery części, które można oglądać oddzielnie. Najciekawsza jest część pierwsza poświęcona walorom przyrodniczym, historii i zabytkom Sawina. Ta część cieszy się też największym zainteresowaniem internautów (1111 wyświetleń od 2009 roku do czerwca 2010). Strony gmin Chełm i Siedliszcze zawierają również informacje o atrakcjach przyrodniczych, zabytkach

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

i promowanych przez gminy produktach, ale doszukanie i wyświetlenie tych informacji zajmuje trochę czasu internaucie, gdyż nie są one czytelnie zamieszczone w menu. W tym zestawieniu najsłabiej prezentuje się gmina Rejowiec. W menu głównym strony jest przygotowane miejsce na informacje o atrakcjach i produktach gminy ale nie są one wypełnione materiałami promocyjnymi, kiedy wchodzimy w te zakładki nie wyświetla się również informacja o tym czy strona jest w przygotowaniu czy przebudowie. Tak więc osoba chcąc poznać od tej strony gminę nie ma takich możliwości.

Strona prowadzona przez lokalną grupę działania jest przygotowana czytelnie i osoba zainteresowana ma możliwość połączenia się ze stronami wszystkich gmin.

Ważnym elementem promocji jest również fakt, że wszystkie gminy skupione

w LGD PROMENADA S 12 mają swoje wyróżniki graficzne za jaki można uznać herb.

Herby tych gmin nawiązują do ich przeszłości historycznej. Dodatkowym elementem wspomagającym promocję byłoby wspólne dla wszystkich gmin logo lub hasło promocyjne.

IV. Główne walory i atrakcje analizowanego obszaru

Propozycję utworzenia wybranych produktów lokalnych rozpocząć należy od prezentacji głównych walorów i atrakcji omawianego obszaru.

Najciekawsze miejscowości w poszczególnych gminach obszaru LGD PROMENADA S12 to:

BUKOWA WIELKA gm. Sawin jest to miejscowość związana z powstaniem styczniowym w dniu 31 grudnia 1863 roku rozegrała się tutaj druga ważna bitwa na terenie gm. Sawin. Bitwa rozpoczęła się pod Małą Bukową przesuwała się w trakcie w kierunku Osowy. Po stronie Rosjan w bitwie był 6 zabitych, straty po stronie powstańców wyniosły 12 rannych i 12 wziętych do niewoli. Bitwę wspólnie upamiętnia kapliczka, która pełni funkcję pomnika powstańców. Z miejscowością tą była związana wybitna twórczyni ludowa Marianna Majówka śpiewaczka ludowa, poetka i pisankarka, której prace znajdują się w kolekcjach muzealnych. Pisanki batikowe o motywach uznawanych za typowo chełmskie znajdują się w zbiorach etnograficznych Muzeum Chełmskiego im. W. Ambroziewicza, Muzeum na Zamku w Lublinie, Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie oraz w wielu kolekcjach prywatnych w Polsce i za granicą. Mariana Majówka pochowana jest na cmentarzu parafialnym w Sawinie.

CHOJENIEC gm. Siedliszcze zwana była w przeszłości Chojęcin w drugiej połowie XIX wieku należała do Wojciecha Węglińskiego kasztelana chełmskiego. W 1821 roku folwark stał się własnością Wojciecha Dominika Węglińskiego, który wznosił murowany dworek zachowany do naszych czasów. Po pierwszej wojnie światowej majątek został zlicytowany za długi. Po drugiej wojnie w budynku mieściła się szkoła, obecnie jest własnością prywatną. Dwór położony na wzgórzu otoczony jest parkiem krajobrazowym z dobrze zachowanym drzewostanem, w tym wiele drzew o charakterze pomnikowym.

CZULCZYCE gm. Sawin. Początki miejscowości wiążą się z wczesnośredniowieczną osadą i leżącym nad Uherką grodem (grodzisko „Zamczysko” na południe od miejscowości). Znajduje się tutaj jeden z najstarszych drewnianych kościołów na ziemi chełmskiej, powstały w 1764 roku z fundacji Eleonory Wilskiej (p.w. Wszystkich Świętych) na miejscu wcześniejszych świątyń. Pełni obecnie funkcję kaplicy cmentarnej. Jest to budowla o konstrukcji zrębowej, oszalowana, wzmocniona lisicami, nawa na planie kwadratu oraz kruchta i zakrystia. Obok dzwonnica

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

z początków XIX wieku. Wyposażenie świątyni rokokowe wykonane przez lwowskiego rzeźbiarza Michała Filewicza, przeniesione częściowo do nowego kościoła parafialnego (p.w. Św. Rocha) umiejscowionego w dawnej cerkwi prawosławnej, wzniesionej w 1905 roku w stylu bizantyjskim.

DEPUŁTYCZE gm. Chełm miejscowość leżąca na południe od Chełma, wzmiankowana w źródłach z XV w. Była własnością rodów: Uhrowieckich, Bądryńskich, Radzymińskich, Bielskich, Zakrzewskich i Fudakowskich. Najcenniejszym zabytkiem jest drewniany kościół pw. Wszystkich Świętych, wzniesiony w 1744 roku jako świątynia greko katolicka. Fundatorem był sufragan kijowski bp Franciszek Józef Olędzki. Obecnie funkcjonuje jako kościół katolicki. Budynek o konstrukcji zrębowej, jednonawowy, przy prostokątnym prezbiterium zakrystia. Ołtarz główny późnobarokowy przeniesiony z kościoła w Trzeszczanach. Obok Kościoła drewniana dzwonnica z końca XVIII wieku, konstrukcji słupowej, oszalowana. Przy kościele pomnik poświęcony poległym powstańcom styczniowym, poległym 5 sierpnia 1863 roku w bitwie pod Depułtaczami. W miejscowości znajdują się pozostałości dworsko - parkowego, z zachowanym fragmentem parku (zachowane drzewa świerki pospolite, jesiony wyniosłe i kasztanowce białe w ilości około 160 sztuk). Obecnie powstaje tam Centrum Studiów Inżynierskich PWSZ w Chełmie.

HORODYSZCZE gm. Chełm miejscowość wymieniana od roku 1448 w dokumentach parafii p.w. Rozesłania Apostołów w Chełmie. Obecnie znana z grodziska Horodyszcze „Zamek” datowanego na IX-XI wiek co potwierdzają wykopaliska archeologiczne. Stan grodziska nie jest zachowany zbyt dobrze. Drugą ciekawostką znajdującą się w Kolonii Horodyszcze położoną przy szosie Chełm – Włodawa jest stożkowaty pagór zwany „Dziewicza Góra”. Przypominające wulkaniczny stożek wzgórze na szczycie porośnięte jest dębowym gajem. Z południowego zbocza wypływa strumyk będący jednym z dopływów rzeki Uherki. Na szczycie wzgórza znajdują się wojskowe okopy z pierwszej i drugiej wojny światowej. W okolicach wzniesienia jeszcze w latach dwudziestych ubiegłego wieku odnaleziono groby skrzyńcowe z obstawą kamienną zawierające popielnice z ludzkimi prochami. Wśród okolicznej ludności krążą legendy wiążące wzgórze z najazdami tatarów i porwaniem i wymordowaniem dziewic kapłanek zamieszkujących klasztor na wzgórzu. Opisane one zostały przez Jana Longina Okonia w „Opowieściach niedźwiedziego grodu”.

HRUSZÓW gm. Rejowiec jest to miejscowość, przez którą przechodzi szlak turystyczny żółty zwany „ariańskim”. Z ciekawszych obiektów można wymienić wczesnośredniowieczny kurhan porośnięty sosnami na szczycie, którego znajduje się mogiła powstańców z 1863 roku oznaczona drewnianym krzyżem. We wsi znajduje się również kapliczka z 1946 roku postawiona na pamiątkę pacyfikacji wsi w dniu 29 czerwca 1944 roku. W cokole wmurowano tablice z nazwiskami mieszkańców, którzy zginęli.

KANIE – gm. Rejowiec Fabryczny. Miejscowość wzmiankowana w XVI wieku, będąca w posiadaniu Sienickich, Rzewuskich, Woronieckich i Wojciechowskich. Miejsce urodzenia Jacka Adama Woronieckiego dominikanina, jednego z najwybitniejszych przedstawicieli filozofii neotomistycznej w Polsce. Najcenniejszym obiektem jest późno klasycystyczny pałac Woronieckich z 1848 roku. W pałacu funkcjonuje Dom Opieki Społecznej. Pałac otacza park dworski, w którym zachowało się wiele drzew pomnikowych (orzech czarny lipa drobnolistna, tulipanowiec amerykański, iglicznia trójcierniowa, dąb czerwony). Drewniany kościół parafialny pw. św. Apostołów Piotra i Pawła wybudowany latach 1937-1938 wg. projektu syna ówczesnego właściciela majątku inżyniera Włodzimierza Wojciechowskiego, stylem nawiązuje do kościołów góralskich. Wybudowany na miejscu dawnej cerkwi unickiej związanej z kultem cudownego obrazu MB Kańskiej, wywiezionej w 1915 roku do Rosji.

KULIK gm. Siedliszcze. Obiektem zabytkowym jest XIX wieczny dwór Załuskich. Zabytek jest dokumentem epoki obrazującym XIX wieczną manierę asymetrycznego układu brył o różnych wysokościach. Budynek otacza zabytkowy park angielski.

KRASNE gm. Rejowiec Fabryczny miejscowość wymieniana w akcie erekcyjnym kościoła parafialnego we wsi Łyszcz (Pawłów) w 1421 roku. Od pierwszej połowy XV wieku była tutaj cerkiew prawosławna, później unicka pw. Narodzenia Najświętszej Bogurodzicy. Cerkiew i parafia zostały zlikwidowane w 1827 roku. Na miejscu ołtarza znajdującego się w cerkwi 1834 roku postawiono drewniany sosnowy krzyż. W miejscowości znajduje się zespół parkowo-pałacowy z pierwszej połowy XIX wieku. Pałacyk to budynek murowany z kamienia wapiennego będący przykładem prowincjonalnej architektury z przełomu XIX i XX wieku. Mimo dewastacji obiektu po 1944 roku zachował duże walory architektoniczne i wpisano go do rejestru zabytków w 1998 roku jako cenny zespół parkowo-pałacowy. Pałacyk otacza 8 ha park.

KRYNICA i KOLONIA HRUSZÓW położone 3 km od Rejowca są interesujące z uwagi na malownicze położenie na jednym z Pagórów Chełmskich na wysokości 270 m.n.p.m. Turysta ma stąd piękny widok na panoramę Rejowca i okolic. W lesie na szczycie wzgórza znajduje się jedna z większych atrakcji turystycznych ziemi chełmskiej, unikalne grobisko w kształcie piramidy zwane „Arianką”. Powszechnie jest uważane za miejsce pochówku arianina Pawła Orzechowskiego właściciela renesansowego zamku w Krupem. Paweł Orzechowski był podkomorzym chełmskim, wybitną postacią polityczną okresu odrodzenia ale też jedną z ciekawszych osobowości ruchu arian w Polsce. „Grobisko” datowane jest na 1612r., krypta grobowa znajdująca się w piramidzie została zdewastowana i ograbiona jeszcze w czasach najazdu na te ziemie wojsk Bogdana Chmielnickiego. „Arianka” wraz z otaczającymi ją lasami porastającymi malownicze pagóry jest miejscową atrakcją turystyczną. Jest to jedna z trzech piramid znajdujących się w Polsce.

NOWE CHOJNO gm. Siedliszcze wieś należała pierwotnie do Węglińskich. W 1870 roku nabył ją Roman Drzewicki, który wybudował niewielką rezydencję z murowanym dworem, który otoczony był ogrodem i sadem. W 1909 majątek kupił Mieczysław Beduszyński i do rozparcelowania w 1944 roku majątek pozostawał w rekach tej rodziny. Dwór użytkowany był przez różnorodne instytucje, by w latach 50-tych stać się filią szpitala psychiatrycznego w Abramowicach. Obecnie w budynku mieści się Dom Pomocy Społecznej. Budynek otoczony jest 2,5 hektarowym parkiem z sadzawką i pozostałościami zdziczałego sadu.

NOWOSIÓŁKI gm. Chełm po raz pierwszy wzmiankowana w 1440 r. jako własność królewska. W 1833 r. dobra te zakupił Leon Niemirowski, wywodzący się z Niemirówka na Podolu (dobra zostały zniszczone przez oddziały rosyjskie w okresie powstania kościuszkowskiego), który wcześniej dzierżawił część gruntów starostwa chełmskiego od 1815 r. Wkrótce założył nowe folwarki, które otrzymały nazwy od imion członków rodziny Niemirowskich (Tytusin, Leonin, Józefin, Henrysin). Po trzynastu latach (w 1856 r.) przekazał dobra swym wnukom (synom Józefa) – Juliuszowi i Leonowi Niemirowskim. Bracia byli zaangażowanymi działaczami konspiracji przed powstaniem styczniowym (Leon pełnił funkcję naczelnika okręgu chełmskiego). W wyniku tzw. „sprawy chełmskiej” (fali aresztowań po zabójstwie agenta rosyjskiego Aleksandra Starczewskiego) w 1862 r. zostali aresztowani przez władze carskie. Majątek początkowo został skonfiskowany przez Rosjan, jednak po odbyciu

kary (dwa lata twierdzy) do Nowosiółek powrócił Juliusz Niemirowski. Po 27 latach zesłania powrócił również Leon Niemirowski. W 1870 r. w związku z zadłużeniem dóbr, Juliusz Niemirowski sprzedał większość gruntów kolonistom niemieckim, reprezentowanym przez Fryderyka Wilhelma Kamenza (kontrakt podpisano 21 lipca 1870 r.), pozostawiając sobie resztówkę z murowanym dworem (zniszczonym w 1915 r.). W wyniku transakcji powstały kolonie niemieckie: Nowosiółki (Wilhelmwald), Janów, Józefin, Henrysin, Julianów i Adolfin. Po dawnym zespole dworsko - parkowym (obecnie obiekt jest w rękach prywatnych i na terenie dawnego założenia ogrodowego funkcjonują trzy gospodarstwa) pozostały fragmenty ogrodu.

MALINÓWKA gm. Sawin to niewielka wioska, której największą atrakcją jest uroczysko leśne ze znajdującym się tam dużym głazem narzutowym o powierzchni 4 mkw. Według miejscowych przekazów było to miejsce obozowania powstańców styczniowych z 1863 roku. W tych okolicach 20 listopada 1863 roku rozegrała się kolejna bitwa powstańcza, którą upamiętnia tablica znajdująca się przy kamieniu.

ŁOWCZA gm. Sawin stara wieś włościańska. Kolejna miejscowość związana z powstaniem styczniowym. W tym okresie dzierżawił ją Kazimierz Bogdanowicz, naczelnik powiatu krasnostawskiego. Jeszcze przed wybuchem powstania polecił swoim kowalom przekuć w podziemnej kuźni kosy na sztorc. Własnym kosztem umundurował oddział powstańczy składający się z 300 pieszych i 30 kawalerzystów, którego był dowódcą. W styczniu 1863 roku chciał zaatakować garnizon rosyjski w Chełmie, zaatakowany przez uprzedzonych Rosjan w Bukowie Małej dostał się do niewoli, z której uwolnili go mieszkańcy Sawina. Schwytyany przez Rosjan ponownie podczas potyczki w okolicach Zezulina został rozstrzelany w Lublinie w marcu 1863 roku. Na terenie gminy Sawin jest postacią znaną wspominaną, mieszkańcy znają pieśń o charakterze ludowym sławiącą jego bohaterstwo .

OKSZÓW gm., Chełm pierwszymi znanymi właścicielami byli Michał i Zofia Sobolewscy, którzy w 1761 r. przekazali folwark bazylianom z Chełma. Z zachowanego inwentarza wynika, że majątek był niewielki, a właściciele mieszkali w skromnym drewnianym dworku. W 1923 r. powołano do życia Ludową Szkołę Rolniczą im. Komendanta Józefa Piłsudskiego (obecnie Centrum Kształcenia Rolniczego), która przejęła teren po dworski. Organizatorem szkoły był Zdzisław Szymankiewicz (kierował placówką do 1932 r.). W uroczystościach poświęcenia

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

szkoły w dniu 7 czerwca 1925 r. uczestniczył osobiście Józef Piłsudski.

Najważniejszym obiektem zabytkowym Okszoza jest dawny zespół po dworski, wykorzystywany przez szkołę rolniczą. Obecnie w dawnym budynku po dworskim funkcjonują warsztaty szkolne. Powstały w XIX w. park posiada powierzchnię 9,3 ha i jest gęsto zabudowany obiektami szkolnymi. Ponadto w Okszowie znajduje się murowana kapliczka z 1919 r. z figurą św. Antoniego Padewskiego.

PAWLÓW gm. Rejowiec Fabryczny. Dawna nazwa miejscowości Łyszcz, należąca do biskupstwa chełmskiego. W 1421 roku biskup Jan Biskupiec erygował parafię. Pod koniec XV wieku biskup Paweł z Grabowy nadał przywileje lokacyjne (od imienia biskupa wywodzi się obecna nazwa miejscowości). Obecny kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela wybudowany w stylu neogotyckim (na miejscu poprzednich świątyń) w latach 1909-1912. Projekt świątyni stworzył Stefan Szyller. Pawłów był i jest ośrodkiem skupiający garncarzy i bednarzy. Przywileje cechowe pawłowskim garncarzom nadane zostały w roku 1796 przez biskupa chełmsko - lubelskiego Wojciecha Leszczyca Skaryszewskiego. Do dnia dzisiejszego są tutaj czynne warsztaty garncarskie. Od 1997 roku w Gminnym Ośrodku Kultury w Pawłowie czynna jest stała ekspozycja prezentująca izbę garncarską z autentycznymi meblami, wyposażona w podręczne sprzęty domowego użytku i narzędzia garncarskie. Prezentowane są wyroby wielu pokoleń garncarzy, ceramika wypalana na czerwono, glazurowana i ta najbardziej charakterystyczna dla pawłowskiego ośrodka siwaki. Urządzenia i narzędzia do obróbki gliny i pokazany proces technologiczny wyrobu naczyń na kole garncarskim wzbogacają naszą wiedzę o tym rzemiośle. Wystawę uzupełniają zdjęcia archiwalne prezentujące sylwetki i osiągnięcia najbardziej znanych rodzin garncarskich. Od 1999 roku ośrodek organizuje kursy garncarskie, pokazy i szkolenia dla dzieci i wszystkich zainteresowanych dawnymi technikami tego rzemiosła. Prowadzą je Aleksander Filipczuk i Leszek Kiejda członkowie Stowarzyszenia Twórców Ludowych, laureaci wielu konkursów ceramicznych. Czynny warsztat garncarski obok Pawłowskiego Ośrodka Garncarskiego prowadzi w Sławomir Żołnecz. Odwiedzającym Pawłów warto polecić obejrzenie czynnych jeszcze ziemnych pieców garncarskich. Drugim rzemiosłem charakterystycznym dla Pawłowa było bednarstwo. Miejscowi bednarze trudnili się wyrobem drewnianych beczek na kapustę, wiader, dzież do wyrobu chleba, maselnic do wyrobu masła i innych naczyń przydatnych w domowym gospodarstwie. W Gminnym Ośrodku Kultury w 2005 otwarta została wystawa wyrobów bednarskich. Czynne są dwa warsztaty bednarskie

prowadzące sprzedaż wyrobów Pawłowie prowadzony przez Zenona Posturzyńskiego. W pobliskim mieście Rejowiec Fabryczny działa warsztat bednarski Mariana Rzepeckiego.

PODGÓRZE gm. Chełm. Miejscowość do XX wieku nosiła nazwę Spas. W średniowieczu istniał tutaj prawosławny monastyr p.w. św. Spasa. Od XVI wieku do kasaty unii funkcjonowała parafia grekokatolicka, wieś była własnością chełmskich biskupów unickich, od 1650 roku była własnością zakonu bazylianów. Po kasacie unii powstała parafia prawosławna. Obecna parafia rzymskokatolicka p.w. Chrystusa Pana Zbawiciela erygowano w 1924 roku przez biskupa M. Fulmana. Kościół murowany wzniesiony został w połowie XVII w.(jako cerkiew unicka), jednonawowa, utrzymana w stylu barokowym, umocniona szkarpami. Obok świątyni bizantyjsko-ruska dzwonnica z początków XX i kapliczka wystawiona przez Sebastiana Konopkę z Nowosiółek w 1946 roku.

POKRÓWKA gm. Chełm największa miejscowość i siedziba Gminy Chełm. Nazwa miejscowości wywodzi się od słowa „pokrow”, oznaczającego w języku ruskim opiekę. Święto Opieki Matki Boskiej (Pokrowy) obchodzone jest 14 października.

Według siedemnastowiecznego biskupa unickiego Jakuba Suszy, autora dzieł o cudownym obrazie MB Chełmskiej, osada została ufundowana w 1262 r. przez księcia Lwa Daniłowicza (syna Daniela Romanowicza) i nadana cerkwi Bogurodzicy w Chełmie. Biskup powoływał się na świadectwo Jana Długosza i Marcina Bielskiego, którzy w swoich kronikach mieli umieścić taką informację. Wraz z przystąpieniem (w 1596 r.) biskupa Dionizego Zbirujskiego do unii brzeskiej, Pokrówka stała się własnością biskupstwa unickiego. Po trzecim rozbiore miejscowość pozostała własnością biskupów, a władze austriackie nawet przyznały władzom diecezji dopłatę do dochodów z Pokrówki w wysokości 4000 zł reńskich. W Pokrówce odbył się także ostatni synod za rządów biskupa Ważyńskiego, mający miejsce od 31 maja do 2 czerwca 1802 r. Biskup Filip Felicjan Szumborski, traktował Pokrówkę jako jedno z ulubionych miejsc. Znany z zainteresowań botanicznych, założył obok drewnianej rezydencji w Pokrówce rozległe ogrody i sady, które służyły do obserwacji przyrodniczych i meteorologicznych (biskup prowadził obserwacje i zapiski meteorologiczne, a także gromadził zielniki z osobiście zebranymi roślinami). W drugiej połowie XIX w. dobra w Pokrówce zostały odebrane biskupom w 1864 r.) i stały się własnością rządową.

REJOWIEC gm. Rejowiec jedno z dawnych miast ziemi chełmskiej, obecnie siedziba gminy.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

W 1542 roku na gruntach wsi Kobyle Mikołaj Rej wybitny pisarz polski założył najpierw wieś Sawczyn, a następnie w 1547 roku uzyskał dla niej przywilej lokacyjny nazywając od swojego nazwiska Rejowcem. Miasto uczynił Rej ośrodkiem kalwinizmu (zbór kalwiński przetrwał do 1700 roku), tu stworzył większość swych dzieł literackich. Mikołaj Rej zmarł w 1569 roku pochowany został w Rejowcu, miejsca jego pochówku nie odnaleziono. Prawa miejskie utracił Rejowiec po upadku powstania styczniowego. W wiekach późniejszych właścicielami Rejowca byli: Rzewuscy, Boreccy, Ossolińscy, Woronieccy ostatnimi właścicielami była rodzina Budnych. W XIX wieku za sprawą Józefa Budnego powstała cukrownia, gorzelnia i młyny. Do najciekawszych obiektów zabytkowych należy klasycystyczny zespół pałacowy Ossolińskich. Zachowana elewacja i częściowy wystrój wnętrza pozwala zaliczyć go do najpiękniejszych obiektów pałacowych w powiecie chełmskim. W pałacu mieści się Ośrodek Doradztwa Rolniczego. Ponadto znajduje się neogotycki kościół p.w. św. Jozafata BM ufundowany w latach 1906-1907 przez Marię i Józefa Budnych według projektu architekta Stefana Szyllera. Na cmentarzu znajduje się grekokatolicka cerkiew pw. św. Michała Archanioła, wybudowana ok. 1796 roku w stylu klasycystycznym.

REJOWIEC FABRYCZNY jest jedynym obok Chełma miastem w powiecie chełmskim. Prawa miejskie otrzymał w 1962 roku. Miasto powstało na gruntach wsi Stajne, którą w posagu Mikołajowi Rejowi wniosła Zofia Kościanówna. W 1876 roku dobra te nabył Krzysztof Morawski, który postawił istniejący do dzisiaj murowany dwór wraz z parkiem, będący obecnie siedzibą Miejskiego Ośrodka Kultury „Dworek”. Największy wpływ na rozwój tych terenów miało przeprowadzenie w latach 1879-90 Nadwiślańskiej Kolei Żelaznej i wybudowanie stacji kolejowej. W 1914 roku Towarzystwo Akcyjne Lubelskiej Fabryki Portland-Cement „Firlej”, bazując na miejscowych pokładach margli rozpoczęło budowę cementowni, którą zakończono w 1924 roku. W latach pięćdziesiątych nastąpiła rozbudowa cementowni. W Rejowcu Fabrycznym przy drodze do Pawłowa znajduje się wczesnośredniowieczny kurhan zwany „Szwedzką Mogiłą”.

RYBIE gm. Rejowiec największą atrakcją są pagóry kredowe porośnięte lasem sosnowo dębowym oraz stawy rybackie. Ze stawu zwanego Czerwonym Rowem bierze swój początek rzeka Rejka. Na przelomie XIX i XX wieku była to wieś zamieszkała przez niemieckich osadników. W pobliżu wsi znajduje się kurhan zwany „mogiłki” pochodzące z wczesnego

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

średniowiecza. Zgodnie z miejscową tradycją kurhan uważany jest mogiłą powstańcą 1863 roku.

SAJCZYCE gm. Sawin wieś leżąca nad Uherką znana z grodziska wczesnośredniowiecznego datowanego na XI-XII wiek. Wieś wspominana jest w dokumentach źródłowych z 1494 roku, była to wieś należąca do królewskich.

SAWIN miejscowość na północ od Chełma obecnie siedziba gminy. W XIV wieku wieś była własnością kościoła parafialnego w Chełmie, a następnie biskupów chełmskich. W 1434 roku biskup Jan Biskupiec erygował parafię. Właściciele Sawina ok. 1492-1494 roku uzyskali od Jana Olbrachta nadanie praw miejskich. Inicjatorem tej lokacji był prawdopodobnie biskup Maciej ze Starej Łomży herbu Rawicz. Biskupi chełmscy mieli w Sawinie swoją zimową rezydencję. W okresie zaborów rząd carski w 1839 roku zmienił sytuację prawną miasta przejmując je, a po upadku powstania styczniowego nastąpiła utrata praw miejskich. Ludność w okrasie zaborów podejmowała walkę o niepodległość, szczególnym momentem w historii było powstanie styczniowe. Na terenie gminy miały miejsce dwie ważne bitwy, z 22-23 stycznia 1863 roku doszło do zwycięskiej potyczki pod wsią Bukowa Mała, 21 listopada 1863 stoczono bitwę pod Malinówką, która była jedną z największych potyczek w powiecie chełmskim. Nadmienić również warto, że dzierżawca Łowczy Kazimierz Bogdanowicz własnym sumptem wyposażył i uzbroił powstańcą partię. Bohaterstwo mieszkańców Sawina z okresu powstania styczniowego upamiętnia pomnik wystawiony w 2004 roku na placu przy kościele parafialnym. Najcenniejszym obiektem zabytkowym w Sawina jest murowany późnobarokowy kościół p.w. Przemienienia Pańskiego wybudowany w latach 1731-1740 z fundacji Barbary Dłużewskiej, kasztelanowej chełmskiej i jej syna Stanisława. W skład zespołu kościelnego wchodzi: dzwonnica brama, kostnica i dawny szpital z XVIII wieku wzniesiony z fundacji proboszcza Józefa Suchockiego.

SIEDLISZCZE obecnie siedziba gminy. Wzmiankowana w XIV wieku. Była własnością Smoków, Korybutów, Rzewuskich i Węglińskich. W 1760 król August III Sas nadał miejscowości akt lokacyjny na ręce ówczesnego właściciela Wojciecha Węglińskiego. Najciekawszym obiektem zabytkowym jest późnobarokowy dwór, wzniesiony około 1760 roku, przebudowany w XX wieku. W okresie powstania styczniowego we dworze mieścił się szpital

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

powstańcy. Wydarzenia związane w powstaniem styczniowym upamiętnia pomnik poświęcony powstańcom. Kościół katolicki erygowany w 1907 roku w miejsce wzniesionej w 1904 roku cerkwi. Na uwagę zasługuje po unicki XVIII wieczny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

SREBRZYSZCZE gm. Chełm. Miejscowość leżąca przy trasie do Dorohuska. Wzmiankowana w XV wieku jako siedziba rodu Serebryskich. Następnie należała Łopuskich i Lechnickich. Cennym zabytkiem jest barokowy pałac projektu Pawła Fontany, wzniesiony około 1750 roku przez Józefa Łopuskiego. Obiekt obecnie użytkowany przez szkołę podstawową. Pałac otacza XVIII wieczny park w typie ogrodu włoskiego, zachowało się około 500 starych drzew i aleja morwowa. W miejscowości znajduje się pomnik poświęcony poległym w bitwie powstańcom styczniowym.

STAŃKÓW gm. Chełm wymieniana w źródłach historycznych od 1540 r. jako własność królewska. Znajdował się tutaj młyn (funkcjonujący do 1936 r.) i niewielka osada młyńska. Nazwa miejscowości wywodziła się od imienia pierwszego dzierżawcy - Stanka. Po rozbiorach osada stańkowska wraz z całym starostwem chełmskim stała się własnością władz rosyjskich. W 1848 r. w Stańkowie umieszczono siedzibę strzelca leśnego (odpowiednik gajowego), na potrzeby którego powstały odpowiednie zabudowania. W 1864 r. siedzibę strzelca zajął nadleśniczy (pierwszym nadleśniczym był Wojciech Leppert). Pod koniec XIX w. miejscowością zainteresowały się władze cerkiewne i rozpoczęły starania o przekazanie zabudowań strzelca na letnią rezydencję biskupów prawosławnych. Formalności sfinalizowano w 1890 r. Po przebudowaniu obiektu powstała rezydencja otoczona ogrodem i sadem. W 1894 r. w Stańkowie powstała niewielka cerkiewka. Po I wojnie światowej wieś stała się własnością państwa. Stańków nadal był siedzibą nadleśnictwa, a po II wojnie światowej powstała tutaj gajówka. W 1964 r. w okolicach Stańkowa powstał zbiornik retencyjny. Z dawnej rezydencji biskupów prawosławnych pozostał budynek mieszkalny oraz fragment ogrodu o powierzchni 1,8 ha. Zachowała się również. dojazdowa aleja grabowa, aleja robiniowa oraz fragment półokrągłego szpaleru, otaczającego nieistniejącą obecnie cerkiew.

STAW gm. Chełm w przeszłości siedziba gminy, obejmującej tereny na północ od Chełma. Pierwsza źródłowa informacja o Stawie pochodzi z 1430 r. i dotyczy przynależności

miejsowości do parafii pw. Rozesłania Świętych Apostołów w Chełmie. Ciekawostką w tej miejscowości jest dawna osada pasiecznika (Staw-Pasieka) istniejący tutaj niewielki drewniany dworek, otoczony ogrodem i parkiem, stał się siedzibą rodziny Kozerskich. To tutaj państwo Kozerscy przyjmowali Władysława Reymonta, który odbył podróż po ziemi chełmskiej. Owocem tej wyprawy był zbiór reportaży „Z ziemi chełmskiej”, ukazujący dramatyczne losy unitów po likwidacji unii przez władze rosyjskie w 1875 r. Dworek był zresztą prawdziwą skarbnicą licznych dokumentów i pamiątek. Miała się nawet w nim znajdować chorągiew ziemi chełmskiej z czasów bitwy pod Grunwaldem. Teren głównego założenia dworskiego (leżącego przy drodze do Krobonoszy, na północ od zachowanego obiektu) w 1911 r. zakupiła rodzina Krasnodębskich, a następnie Rosyjskie Wiejsko-Gospodarcze Towarzystwo Chełmszczyzny i Podlasia. Część majątku przejęła również rodzina Brezów, starego rodu wywodzącego się z Wielkopolski, z czasem osiadłego również na Wołyniu. Toteż do Stawu przyjeżdżał między innymi znany pisarz Tadeusz Bereza spokrewniony z rodziną osiadłą w Stawie. Ślady tych wizyt można odnaleźć w niektórych utworach pisarza. Berezowie przejęli także po śmierci Tadeusza Kozerskiego majątek Staw - Pasieka.

Po śmierci Gustawa Berezy w 1941 r. majątek pozostał jej własnością rodziny do tragicznej śmierci w 1986 r. ostatniej właścicielki (Irena Bereza została zamordowana). Ostatnia właścicielka Stawu-Pasieki należała do osób dosyć mocno związanych z Chełmem. Była absolwentką Gimnazjum Państwowego im. Stefana Czarnieckiego (z 1930 r.). Następnie ukończyła Wyższą Szkołę Rolniczą w Krakowie. Po wojnie pracowała w różnorodnych instytucjach związanych z rolnictwem, a od 1965 r. znalazła zatrudnienie w Studium Nauczycielskim w Chełmie. Następnie przez siedem lat pracowała w I Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Czarnieckiego w Chełmie, przede wszystkim jako nauczycielka języka francuskiego. W tym czasie nie istniał już folwark Staw, który w 1933 r. został przejęty przez państwo. Po II wojnie światowej zdewastowany majątek przejęło Państwowe Gospodarstwo Rolne. Zachował się natomiast dwór (obiekt ulega jednak stopniowej dewastacji) i park w Stawie - Pasiece, pozostając obecnie nadal w posiadaniu prywatnym. Pierwotnie park charakteryzował się swobodnym układem kompozycyjnym. Otoczony był ogrodzeniem i posiadał wjazd (z bramą) od strony zachodniej. Przed usytuowanym w centrum (na niewielkiej wyniosłości) dworem był owalny gazon. Obecnie park posiada mało czytelny układ przestrzenno – kompozycyjny.

STRUPIN DUŻY gm. Chełm od okresu międzywojennego w Strupinie Dużym mieszkała

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

Paulina Hołyszowa (1892-1975), jedna z najbardziej znanych poetek ludowych ziemi chełmskiej. Na bazie jej wierszy powstała muzyczna inscenizacja „Wesele Strupińskie” (muzykę przygotował chełmski kompozytor Eugeniusz Czarnota). Z inicjatywy Amatorskiego Klubu Filmowego „Miś” w 1968 r. powstał również krótkometrażowy, kolorowy film, autorstwa chełmskiego filmowca Władysława Mroczi, będący zapisem inscenizacji. W domu Pauliny Hołyszowej, po śmierci poetki, powstała Izba Pamięci (obecnie budynek już nie istnieje).

STOLPIE gm. Chełm. Wieś w dolinie rzeki Garki przy trasie do Lublina. Miejscowość wzmiankowana w latopisie z 1205 roku jako nazwa własna Stołp jednego z grodów terenów nadbużańskich. Znajduje się tutaj kamienna wieża datowana na XII wiek. Wzniesiona na palnie czworoboku o wymiarach 6,9 na 5,7 użytkowana prawdopodobnie w celach sakralnych, o czym świadczy ostatnia piąta kondygnacja pełniąca rolę kaplicy. Pierwotnie wieżę otaczały umocnienia ziemno - drewniane. Budowla należy do najcenniejszych obiektów Polski wschodniej. Po drugiej stronie szosy znajduje się zajazd z początku XIX wieku, będący obecnie w ruinie.

UHER gm. Chełm miejscowość wymieniana w źródłach historycznych od 1581 roku jako własność rodu Uhrowieckich. Z rodu tego wywodził się Mikołaj Uhrowiecki starosta chełmski, uważany za założyciela tego folwarku. Na początku XVIII wieku wieś należała do podsędka chełmskiego Andrzeja Wolskiego, który wraz z żoną Marianną z Radziwińskich Wolską byli fundatorami klasztoru i kościoła reformatów w Chełmie oraz wspólnie z hetmanem Wacławem Rzewuskim kościoła parafialnego p.w. Rozesłania Świętych Apostołów w Chełmie projektu Pawła Fontany. W 1761 dobra uherskie odziedziczył Franciszek Olędzki herbu Rawicz biskup sufragan kijowski, który był fundatorem drewnianej cerkwi unickiej w Depułtyczach (Ruskich) oraz wybudował murowany dwór w Uhrze. Majątek wielokrotnie zmieniał właścicieli, po powstaniu styczniowym został rozparcelowany. W 1891 roku majątek zakupił Kazimierz Fudakowski. Fudakowscy stworzyli tutaj wielkopańską rezydencję z dobrze prosperującym gospodarstwem rolnym. Przebudowany przez nich dawny dwór Olędzkich został opisany dziele Romana Aftanazego „Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej” (tom 6). Obok dworu w skład rezydencji wchodziły oranżerie i zabudowania gospodarcze. Obiekt został zniszczony w 1914 roku, a ostatecznie rozebrano go w 1934 roku. W okresie międzywojennym większość dóbr została rozparcelowana pozostał tzw. resztówka o powierzchni 45 ha, która w

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

1928 roku zakupił Sejmik Chełmski. Podczas parcelacji zlikwidowano park wycinając drzewa. Do dnia dzisiejszego z dawnej rezydencji zachował się dawny budynek gorzelni w latach dwudziestych przerobiony na młyn spalinowy oraz czworak i murowana oficyna z 1894 roku oraz niewielka pozostałość parku dworskiego i sadzawka.

Młyn i czworak obecnie są własnością prywatna należąca do Teresy Chomik Kazarian i Oganesa Kazriana, którzy prowadzą tutaj dom pracy twórczej, galerię artystyczną i kawiarnię. W miejscowości zachowały się dwie kapliczki jedna z przełomu XVIII i XIX wieku z figurą św. Jana Nepomucena i druga drewniana z 1930 roku.

ŻÓŁTAŃCE gm. Chełm wymieniana w źródłach historycznych od 1431 r., jako własność królewska, zarządzana przez wójta chełmskiego. Mówi o tym dokument z 1502 r., na mocy którego wójt chełmski posiadał wieś Żółtańce, pole Wolwinów, dwa łany oraz staw z młynem. Miejscowość należał do parafii rzymskokatolickiej p. w. Rozesłania Świętych Apostołów w Chełmie. Folwark żółtaniecki został rozparcelowany po 1930 r.

Walory przyrodnicze

Na omawianym terenie znajduje się Chełmski Park Krajobrazowy oraz Obszary Chronionego Krajobrazu: Chełmski i Pawłowski, pomniki przyrody i sieć użytków ekologicznych.

Chełmski Park Krajobrazowy położony na terenie gmin Chełm, Dorohusk, Ruda Huta, Sawin zajmuje powierzchnię około 14000 ha. Utworzony w 1983 roku. Na jego obszarze znajdują się rezerваты „Bachus”, „Błota Serebryskie”, „Brzeźno” oraz kompleksy leśne w okolicach Czuleczyc i Sawina i Żalina oraz łąki i torfowiska.

Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu w powiecie chełmskim obejmuje gminy Chełm, Sawin, Wierzbica, Ruda Huta, Kamień, Dorohusk, Żmudź, Leśniowice i Siedliszcze.

Pawłowski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje gminy Rejowiec, Rejowiec Fabryczny i Siedliszcze.

Rezerwaty przyrody:

„**Stawska Góra**” najstarszy utworzony w 1956 roku w gm. Chełm. Przedmiotem ochrony ścisłej jest roślinność stepowa: miłek wiosenny, zawilec wielokwiatowy, wisienka karłowata, goryczka krzyżowa, oman wąskolistny, aster gawęda. Jedno z czterech w Polsce stanowisko dziewięciśła popłocholistnego.

„**Bachus**” utworzony w 1958 roku w gminie Sawin w celu ochrony wielogatunkowego lasu liściastego o charakterze naturalnym. Występują: rośliny (dąb bezszypułkowy, widłak wroniec, wawrzynek wilczelyko, podkolan biały i zielonawy, żywiec cebulkowy) i zwierzęta (orlik krzykliwy, muchołówka mała, muchołówka białoszyja) .

„**Serniawy**” utworzony w 1965 roku na terenie gminy Sawin. Rezerwat leśny chronione są fragmenty łągu olszowo - jesionowego i grądu niskiego pochodzenia naturalnego z udziałem dwustuletnich dębów szypułkowych oraz rzadkich gatunków roślin tj.: bluszczu pospolitego, listery jajowatej, wawrzyńka wilczelyko żywca cebulkowego i gruczołowatego. Lasy zamieszkuje bocian czarny, orlik krzykliwy oraz muchołówki mała i białoszyja.

„**Wolwinów**” utworzony w 1972 roku w obrębie miasta Chełm. Chroniona jest roślinność stepowa z wisienką stepową, goryszem alzackim, lilią złotogłów i kilkoma odmianami storczyków.

„**Brzeźno**” rezerwat torfowiskowy utworzony w 1973 roku na terenach gmin Dorohusk i Chełm. Przedmiotem ochrony są torfowiska węglanowe z rzadkimi gatunkami roślin : kłóc wiechowata, starzec cienisty, storczyk kukawka, kosatka kielichowata i innych. Występują siedliska rzadkich ptaków np.: wodniczka, kulik wielki, błotniak łąkowy, krwawodziób.

„**Bagno Serebryskie**” rezerwat torfowiskowy utworzony w 1991 roku na terenie gminy Chełm. Przedmiotem ochrony są torfowiska węglanowe z rzadkimi gatunkami roślin (np. kłóc wiechowata, marzyca ruda, turzyca Bauxbauma i Duvalla, kosaciec syberyjski, gnidosz królewski, storczyk krwisty i inne) oraz zwierząt (np.: wodniczka, derkacz, kulik wielki, dubelt, błotniak stawowy, kropiatka)

„**Torfowisko Sbowice**” utworzony w 2004 roku najmłodszy rezerwat. Położony na terenie Pagórów Chełmskich w gminie Chełm, przedmiotem ochrony są unikatowe źródłiskowe torfowiska kopułowe z charakterystyczną sekwencją osadów torfowo – węglanowych oraz mozaiki roślinności torfowiskowej i ciepłolubnej z licznymi chronionymi gatunkami flory i fauny.

Pomniki przyrody są to głównie pojedyncze drzewa, grupy drzew oraz głązy narzutowe (w Rejowcu Fabrycznym, Sawinie i Malinówce tzw. głąz powstańców). Najczęściej spotykane drzewa pomnikowe to jesiony, dęby szypułkowe, modrzewie europejskie, kolony zwyczajne. Z drzew egzotycznych możemy spotkać iglicznie trójcierniową, tulipanowce amerykańskie, orzech czarny oraz kasztan jadalny.

Przez omawiany obszar przechodzą oznakowane **szlaki turystyczne** o znaczeniu regionalnym i wojewódzkim.

Szlaki piesze

Szlak Pojezierny Południowy – żółty długości 57,8 km

Przebieg: Urszulin (pow. Włodawa) – Zastawie –Kol. Wereszczyńska- Wielkopole- Tarnów (powiat chełmski) – Serniawy- Sawin- Ruda- Ruda Opalin- Hniszów (dąb Bolko)

Szlak Ariański – żółty długości 64,1 km

Przebieg: Rejowiec Fabryczny- Rejowiec – Krynica (powiat krasnostawski) – Krupe- Siennica Nadolna- Krasnystaw- Surhów- Zawada- Skierbieszów.

Szlak Rezerwatów Przyrody – zielony, długości 101,3km

Przebieg: Urszulin (powiat włodawski) Zabrodzie-Bieleckie- Borysik- Świerszczów (rezerwat J. Świerszczów)- Kopina- Wólka Cycowska- Cyców- Kol. Kulik – Buza (powiat chełmski) – Olchowiec- Pniówno- Krobonosz- Stawska Góra (rezerwat florystyczny) – Parypse- Horodyszcze- Kol. Horodyszcze wzgórze widokowe „Dziewicza Góra” – Chełm – podziemia kredowe – Pokrówka- Żołańce zbiornik retencyjny- Weremowice- Kolonia Uher - Zagroda- Kolonia Deputycze- Kasiłan – Sielec- Kumów Plebański- Kolonia Leszczany- Alojzów- Wojsławice.

Szlak Bagien i Moczarów – niebieski długości 45 km

Przebieg: Dorohusk – Turka - rezerwat Rozkosz – Brzeźno ośrodek dydaktyczno –muzealny Chełmskiego Parku Krajobrazowego- rezerwat torfowiskowy Brzeźno- Serebryszcze- rezerwat „Bagno Serebryskie” – Stańków- Chełm.

Inne szlaki, trasy rowerowe i ścieżki przyrodnicze

Infrastrukturę szlaków turystycznych uzupełniają szlaki konne i ścieżki przyrodnicze i trasy rowerowe.

Szlak konny został wyznaczony na terenie gmin powiatu chełmskiego: Sawin, Ruda - Huta, Chełm (a także sąsiadujących z nimi gmin powiatu włodawskiego). Szlak ten został nazwany **Poleskim Szlakiem Konnym**, jego długość wynosi ok. 270 km, w tym ok. 100 km na terenie powiatu .

Trasa Rowerowa „Uroki Sobowickie”: Las Borek Nadleśnictwo Chełm - rezerwat przyrody „Wolwinów” - Pokrówka - Żółtańce rezerwat przyrody „Torfowisko Sobowice”
–Rudka - Zawadówka - Chełm (ok. 18 km)

–

Trasa rowerowa „Południowe panoramy Chełma” Chełm ul. Mościckiego początek trasy – Strupin Duży-Deputytce Królewskie – Deputytce – Zagroda – Weremowice – Żółtańce- Zawadówka- Chełm (ok.30 km)

Trasa rowerowa „Leśne ostępy Chełmskiego Parku Krajobrazowego” początek ścieżki w Chełmie na ul. Ceramicznej – „Glinianki”- łączy się ze ścieżką przyrodniczą „Stańków” następnie dolina rzeki Uherki przez Pagóry Chełmskie do miejscowości Ruda Opalin gdzie łączy się z **Nadbużańskim Szlakiem Rowerowym** biegnącym od Janowa Podlaskiego do Hrubieszowa oznaczony kolorem czerwonym – jest jeden z ważniejszych produktów turystycznych województwa lubelskiego długości 286 km (długość ścieżki ok. 20 km)

Ścieżka „BAGNO SEREBRYSKIE“- przebiega przez rezerwat przyrody „Bagno Serebryskie”. Trasa ścieżki rozpoczyna się w miejscowości Nowiny. Ścieżka umożliwia poznanie unikalnego

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

w skali Europy ekosystemu torfowiska niskiego typu węglanowego. Trasa ścieżki kończy się w okolicach wsi Koza Gotówka. Długość ścieżki – 4,5 km Czas przejścia – 2,5 godziny.

Ścieżka „BACHUS“ - ścieżka zlokalizowana jest na terenie gminy Sawin w północno - zachodniej części parku przy rezerwacie przyrody „Bachus”. Trasa ścieżki umożliwia poznanie różnorodnych siedlisk leśnych z interesującą fauną i florą. Długość ścieżki - 4,5 km. Czas przejścia – 2,5 godziny.

Ścieżka „STAŃKÓW“ - ścieżka zlokalizowana jest na terenie gminy Chełm w południowo - wschodniej części Chełmskiego Parku Krajobrazowego. Ścieżka umożliwia poznanie ekosystemów: wodnego i leśnego oraz zasad prowadzenia gospodarki leśnej. Długość ścieżki – 6 km. Czas przejścia – 3 godziny.

Ścieżka „Kotlina Pawłowa” - składa się z 7 przystanków, na których ukazane zostały najcenniejsze osobliwości przyrodnicze oraz miejsca znaczone historią. Drogę można przebyć pieszo, na rowerze lub konno.

Na terenie działania LGD Promenada S12 mamy jedno jezioro naturalne jest to jezioro „Słone” w gminie Sawin o powierzchni 4,6 ha oraz retencyjne zbiorniki wodne:

„Majdan Zahorodyński” gm. Siedliszcze

„Stańków” gm. Chełm,

„Parypse” gm. Chełm

„Zółtańce” gm. Chełm

oraz nowo powstały zbiornik „Niwa” w gm. Sawin.

W gminach Rejowiec i Rejowiec Fabryczny występują liczne stawy rybne.

Ważnym elementem tworzącej się infrastruktury turystycznej są gospodarstwa agroturystyczne. Najliczniej gospodarstwa agroturystyczne występują w gminach: Chełm (3) i Rejowiec Fabryczny (3), Sawin (1)

Gmina Chełm

- Gospodarstwo AGRO- POKRÓWKA – Beata Igras ul. Łanowa 1,22-100 Chełm (3 pokoje (1-

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

4 osobowe) tel. 082- 5650300 (jest na stornie internetowej agroturystyka)
www.agropokrowka.republika.pl, zula12@wp.pl

–Gospodarstwo Agroturystyczne „UHER” – Teresa Chomik Uher 33A, 22-100 Chełm tel. 082 5697743

Gmina Rejowiec Fabryczny

-Emilia i Piotr Ciechomscy – Pawłów ul. Szkolna 67 B,

22-170 Rejowiec Fabryczny (2 pokoje 3 osobowe)

- Dorota i Dariusz Stępień – Toruń, 22-171 Kanie (1 pokój 4 osobowy, 1 pokój 3 osobowy)

-Kalina Łopacińska- Kanie Stacja 51, 22-171 Kanie (3 pokoje 2 osobowe)

Gmina Sawin

-Dorota Żuk , Chutcze 22-107 Sawin (2 pokoje 2 osobowe)

Rejowieckie Stowarzyszenie Agroturystyczne, Pawłów ul. Szkolna 2, 22-170 Rejowiec tel. 82-5664102, 82-5664211 jest na omawianym obszarze jedynym tego rodzaju stowarzyszeniem prężnie funkcjonującym, posiadającym stronę internetową z informacjami potrzebnymi gościom odwiedzającym gm. Rejowiec Fabryczny.

Na terenie gminy Sawin funkcjonują stadniny koni, które związane są z Poleskim Szlakiem Konnym.

Stadnina Koni „Bachus” prowadzi działalność w zakresie: hodowli koni, jazdę konną na różnych poziomach, w tym naukę jazdy konnej przez wykwalifikowanego instruktora. Funkcjonuje Sekcja Jeździecka „Bachus” Wojewódzkiego Klubu Jeździeckiego w Lublinie zrzeszająca dzieci i młodzież. Posiada ujeżdżalnię, stanowiska zadaszone dla 15 koni. W okolicy znajdują się gospodarstwa agroturystyczne, na terenie stadniny istnieje możliwość rozbicia namiotów.

Kontakt: Jan Aranowski tel. 082 564 31 46, kom. 505 116 376, email aranow1@poczta.onet.pl
januaran@wp.pl, Irena Gryć tel. 604 054 360, irenkakon@wp.pl

Ośrodek Jeździecko -Hodowlany „Żurawiejka” z Bukowy Małej k. Sawina zajmuje się hodowlą koni huculskich. Dysponuje 25 końmi, w tym 15 końmi przygotowanymi do rajdów. Posiada 8

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

miejsce noclegowych wraz z regionalnym wyżywieniem oraz stacjonarny hotel dla koni. Organizuje krótkie przejażdżki, rajdy konne, naukę jazdy konnej, stanówkę doskonałymi ogierami huculskimi, układanie i korektę koni ras pierwotnych. Posiada też własne zaplecze na terenie Poleskiego Parku Narodowego.

Katarzyna i Zbigniew Żurawicz, Bukowa Mała, 22-107 Sawin, tel. 889 609 260, www.huculs.eu, email: zurawiejka@interia.pl

Sekcja jeździecka w Jagodnem - Wojewódzki Klub Jeździecki w Lublinie, 22-106 Czulczyce, Jacek Tokarski, 20 koni, dysponuje trenerem II klasy Polskiego Związku Jeździeckiego. Tel. (082) 567 43 66, 609 309 001, email: varmus@interia.pl

Możliwość skorzystania z noclegów oferują:

Miasto Rejowiec

Gminny Ośrodek Kultury „Dworek”

Ul. Lubelska 24 a

Rejowiec Fabryczny

Tel. 82 566 31 47

Zajazd „GOŚCINIEC”

Nowosiółki Kolonia 17a

Tel. (82) 569 72 76,

www.gosciniac-helm.pl,

danielclub@interia.pl

Zajazd „Trzy Dęby”

Janów 117

Tel. (82) 563 33 44

Fax. (82) 562 50 81

www.trzydeby.pl

hotel@trzydeby.pl

Walory kulturowe

Podstawowym czynnikiem atrakcyjności tego obszaru są walory kulturowe, głównie unikatowe zabytki. Na analizowanym obszarze wyznaczono szlaki dziedzictwa kulturowego istotne dla rozwoju całego województwa lubelskiego. Są to : szlak cerkiewny, szlak pamiątek kultury żydowskiej, szlak przenikania kultur, szlak podziemia kredowe, szlak kultury wsi i miasteczek.

Poza tym możemy w każdej z gmin znaleźć izby regionalne i zbiory pamiątek z przeszłości .

Gmina Rejowiec

–prywatne zbiory „Chata- skansen” Jerzego i Teodozji Grzesiaków ul. Kościuszki 22- 160 Rejowiec

Gmina Rejowiec Fabryczny

–w Gminnym Ośrodku Kultury w Pawłowie ul. Szkolna 2, 22- 170 Rejowiec Fabryczny czynne są: stała wystawa Pawłowski Ośrodek Garncarski, Izba Bednarska

Gmina Sawin

–prywatne zbiory „Świat staroci Józefa”, Jadwiga i Józef Szaluś ul. Kościelna 34, 22-107 Sawin

Gmina Siedliszcze

–przy GOK funkcjonuje „Skansen” opiekunem jest pracownik Arkadiusz Zawieczyński, adres: Gminny Ośrodek Kultury w Siedliszczu, ul Szpitalna 15, 22-130 Siedliszcze (w zbiorach skansenu są zabytki archeologiczne).

Organizowane na obszarze Ziemi Chełmskiej festyny i inne imprezy kulturalne stanowią bardzo ważny element promocji i są jednym ze sposobów przyciągnięcia turysty. Poniżej zamieszczam harmonogram najciekawszych imprez kulturalnych organizowanych przez gminy wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania PROMENADA S 12:

Gmina Chełm

-Nadbużańskie Święto Pszczoły w Okszowie od czternastu organizowane w pierwszą niedzielę czerwca wspólnie z Nadbużańskim Związkiem Pszczelarskim i Powiatem Chełmskim

-Plenery malarskie organizowane przez Gminny Ośrodek Kultury w Żółtańcach i Dom Pracy Twórczej w Uhrze

Gmina Rejowiec

Powiatowy Przegląd Widowisk Kolędniczych – styczeń

Regionalny Przegląd Piosenki i Przyśpiewki Ludowej – luty

Warsztaty i plenery plastyczne dla dzieci i dorosłych

Imprezy, sesje i spotkania poświęcone Mikołajowi Rejowi – pisarzowi i założycielowi Rejowca

Międzypowiatowy Przeglądy Widowisk Obrzędowych i Teatrów Wiejskich

Gmina Rejowiec Fabryczny

Ogólnopolski Zlot Miłośników Twórczości Ryszarda Kapuścińskiego „Kupomaniacy”

Jarmark Pawłowski „Ginące zawody” od ponad dziesięciu lat organizowana w pierwszą niedzielę sierpnia, największa w regionie impreza promująca tradycyjne rzemiosło.

Miasto Rejowiec Fabryczny

Regionalny Festiwal Beczki

Lipcowy Festiwal Kresowy

Gmina Sawin

Ogólnopolskie Zawody Konne w Ścieżce Huculskiej „O Memoriał Jaśmina”

Dni Gminy Sawin

Gmina Siedliszcze

Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Wacława Iwaniuka

V. Propozycje produktów regionalnych i lokalnych mających wpływ na rozwój turystyki i agroturystyki

Obecnie kluczowe znaczenie w rozwoju turystyki mają produkty regionalne i lokalne, rozumiane jako unikalne kompozycje usług i atrakcji turystycznych i walorów kulturowych umożliwiających planowanie oraz gromadzenie wrażeń związanych z podróżą turystyczną.

Bogate walory środowiska naturalnego oraz zróżnicowany i ciekawy krajobraz kulturowy kwalifikuje ten obszar do rozwoju atrakcyjnych produktów regionalnych.

Na obszarze powiatu chełmskiego i miasta Chełm wyznaczono pięć produktów turystycznych: „Chełmskie podziemia kredowe”, „Szlak chełmskich zabytków kultury i przyrody „Polesia czar”, „Śladami Żydów chełmskich „cały świat to jeden wielki Chełm”, „Zapomniane rzeki Polesia – spływy kajakowe Bugiem i Uherką”, „Eastern czyli konno po współczesnych Kresach Rzeczypospolitej”. Powyższe produkty zostały wyłonione przez Lubelską Regionalną Organizację Turystyczną w dokumencie „Program rozwoju produktów turystyki aktywnej i kulturowej w Województwie Lubelskim”. Produkty promowane przez LROT mogą być dla LGD POROMNADA S 12 możliwością na wspólną promocję własnych wybranych produktów regionalnych i lokalnych. Produkty zaproponowane przez LORT są już promowane przez Województwo Lubelskie w kraju i za granicą, proponowane produkty lokalne i regionalne z terenu gmin Chełm, Rejowiec, Rejowiec Fabryczny, miasto Rejowiec Fabryczny, Sawin i Siedliszcze mogą stać się rozszerzeniem tej oferty. Turyści zachęcani do przyjazdu w celu zwiedzenia podziemi kredowych w Chełmie szukają ciekawej oferty spędzenia czasu i poznania regionu. W ten sposób produkty zaproponowane przez LGD PROMENADA S12 mogłyby być dodatkową atrakcją z tego terenu.

Celem produktu regionalnego i lokalnego jest połączenie atrakcji turystycznych znajdujących się w poszczególnych gminach, wypromowanie zabytków i przyrody, oraz bogactwa jakim są ludzie pełni pasji, a także bogata przeszłość kulturowa tego obszaru. Zintegrowane produkty w pełni wykorzystają istniejący potencjał tego obszaru.

Na omawianym obszarze można zaproponować stworzenie następujących **pięciu produktów regionalnych i lokalnych**, które wpłyną na rozwój turystyki i agroturystyki:

I. Szlakiem przemijającego piękna

To propozycja promująca unikalne walory kultury ludowej powstałej pod wpływem trzech

istotnych czynników tj.: wydarzeń historycznych, stosunków etnicznych i położenia geograficznego. Burzliwa historia walk prowadzonych o te ziemie między Polską, Rosją i Litwą zaczyna się w X wieku, a kończy w XX. Tereny te miały swój udział we wszystkich zrywach niepodległościowych jakie miały miejsce w naszym kraju. Stosunki etniczne ukształtowały się pod wpływem współistnienia w przeszłości ludności polskiej i rusińskiej, żydowskiej, oraz kolonistów niemieckich. Znaczenie miała też przynależność religijna, istniały tutaj aż trzy ośrodki administracji kościelnej w stopniu diecezjalnym (biskupstwo prawosławne, rzymskokatolickie i unickie) oraz silnych i aktywnych ruchów różnowierczych mających swój początek w czasach renesansu i związanych z wybitnymi postaciami jak Mikołaj Rej – arianin. Tak więc powstała różnorodność jest największym bogactwem kultury ludowej tego obszaru.

Na tym terenie działały i działają ośrodki zajmujące się tradycyjnym rzemiosłem jak bednarstwo i garncarstwo, z najbardziej znanym i czynnym do dnia dzisiejszego Pawłowem w gminie Rejowiec Fabryczny. **Produkt „Szlakiem przemijającego piękna”** obejmował by następujące atrakcje:

Skanseny i izby regionalne prowadzone przez palcówki kultury i osoby indywidualne np.: skansen przy GOK w Siedliszczu, „Świat Staroci” Józefa Szalusia w Sawinie, „Skansen chata” Jerzego i Teodozji Grzesiaków w Rejowcu oraz Izby Bednarska i Garncarska w Pawłowie prowadzone przez GOK Pawłów.

Wytwórcy tradycyjnego rzemiosła: Przedsiębiorstwo Bednarskie „Pawłowianka” w Rejowcu Fabrycznym Mariana i Zofii Rzepeckich, Leszek Kiejda, Sławomir Żołnacz z Pawłowa i Aleksander Filipczuk z Rejowca Fabrycznego garncarze z gminy Rejowiec Fabryczny, Warsztaty garncarskie organizowane przez gminny Ośrodek Kultury w Pawłowie, Piece garncarskie „Horna” w Pawłowie unikalne w skali całego kraju do wypalania tradycyjnych siwaków.

Aktywni twórcy ludowi z różnych dyscyplin: Stanisława Mąka malarka i rzeźbiarka z Rożdżałowa gm. Chełm, Bogdan Hawryluk malarz z Sawina, Tadeusz Szulc rzeźbiarz z Woli Korybutowej są to osoby aktywnie uczestniczące w kiermaszach, członkowie Stowarzyszenie Twórców Ludowych.

Imprezy promujące kulturę ludową: „Jarmark Pawłowski – Ginące zawody” Pawłowie i „Festiwal Beczki” w Rejowcu Fabrycznym oraz Regionalny Przegląd Przyśpiewki i Piosenki Ludowej w Rejowcu, Przegląd Widowisk Obrzędowych i Teatrów Wiejskich w Rejowcu oraz Nadbużańskie Święto Pszczoły w Okszowie.

Działające gospodarstwa agroturystyczne i Koła Gospodyń Wiejskich promują tradycyjne **produkty kuchni regionalnej**. Najstarsze opisy tradycji kulinarnych tego regionu znajdziemy u Oskara Kolberga w tomie „Chełmskie”. Kolberg swój opis rozpoczyna od stwierdzenia „ Jadło w ogóle jest liche, bardzo często bez okras, tak w dzień powszedni, jak i w niedzielę.” Autor zauważa, że tylko w czasie ciężkich prac jak żniwa, czy przy okazji świąt i uroczystości jak np.: chrzciny, wesele, spożywano mięso wieprzowe, przeważnie gotowane. Podstawę pożywienia stanowił chleb. „Chleba nie godzi się piec w niedzielę lub święto; zaś wszelakie ciasto przyprawne, jak to: pierogi, knysze, palonky, uważane, jako przysmaki lżejsze przeznaczone do uroczystego obchodu święta, piec w te dni można; chleb zaś, jako pracowita strawa dnia powszedniego, zbyt wielkie ma znaczenie, aby się godziło w święto koło niego trudzić”¹ - pisał Kolberg. Pierogi pieczone były na święta i uroczystości, nadziewano je serem, kartoflami (u Kolberga nie występuje określenie ziemniaki), grochem, kaszą lub suszonymi gruszkami. Niekiedy pieczono bułki w kształcie pierogów bez nadzienia nazywano je „bezduszne pierogi”. Z innych potraw wspomnianych przez Kolberga wymienić można „chłodniki” jądane chętnie w czasie upałów, „chamle”- gęstą zupę z rozgotowanych owoców zaprawionych mąką. Jako szczególnie ulubioną zupę z tych stron wymienia Kolberg krupnik. Sporządzano go gotując kartofle na rzadko dodając do nich odrobinę krup. Kolberg zauważa, że kartofli tutejszy lud jadał szczególnie dużo, obok wspomnianego krupniku jadano też kartofle z grochem i fasolą. W przytoczonych opisach pożywienia ludu na ziemi chełmskiej Kolberg zwraca uwagę głównie na te potrawy i nazwy produktów, które jego zdaniem odróżniają te tereny od pozostałych ziem polskich. Zauważa on również, że inaczej jadali chłopci i im poświęca główną uwagę, nieco inaczej drobna szlachta, mieszczenie i ludność żydowska zamieszkująca małe miasteczka. Kuchnie te mieszały się ze sobą, pewne potrawy przyjmowano od siebie nawzajem. Przykładem oryginalnych potraw regionalnych z naszych terenów są:

Prażocha – nazwa potrawy pochodzi od wyprażania mąki. Mąkę pszenną i gryczaną należy wyprażyć na patelni na złoty kolor, wsypać do garnka, następnie cienkim strumieniem wlewać wrzącą osolona wodę i rozcieramy drewnianą łyżką, żeby nie było grud i cały czas podgrzewamy. Masa powinna być pulchna i jednolita ani lejąca, ani krusząca. Gdy mąka wchłonie wodę naczynie nakrywamy i wstawiamy do nagrzanego piekarnika lub na brzegu płyty by ciasto doszło. Łyżką zwilżoną w tłuszczu formujemy kluski i okraszamy słoniną.

---

1 Oskar Kolberg , „Chełmskie” część I, LSW str.59

Fuszer (lemieszka, kulasza, psiocha) – w zależności od tego, z jakim dodatkiem jest potrawa podawana. Bazą przygotowania potrawy są gotowane ziemniaki, do których po odlaniu wody dodaje się mąkę pszenną i dokładnie mieszamy przy pomocy tłuczka trzymając garnek na minimalnym ogniu, by mąka się zaparzyła. Podaje się potrawę z zasmażaną na słoninie cebulą lub śmietaną. Można odsmażać tę potrawę, jako placuszki. Tradycje kulinarne tego regionu pojawiają się na konkursach kulinarnych i targach turystycznych i agroturystycznych organizowanych w naszym województwie przygotowywane przez np.: Koła Gospodyń Wiejskich Wereszcze Duże i Wereszcze Małe z gminy Rejowiec, gospodarstwo agroturystyczne „Agropokrówka” i „Uher” z gminy Chełm. Na takich konkursach nagradzany jest również ser biały Teresy Suchonos ze wsi Malinówka w gminie Sawin. Największe sukcesy w tej dziedzinie odnoszą miejscowości Wereszcze Małe, które wypromowały potrawę „pierogi wereszkańskie” i „struclę orzechową” oraz Wereszcze Duże ze swoimi wylansowanymi produktami „wieniec drożdżowy zawijany” i „szynka z gara z miodem”. Duża szansa dla rozwoju produktu kulinarnego tych stron jest organizowany w ramach „Jarmarku Pawłowskiego – Ginące zawody” konkurs kulinarny produktów lokalnych – konkurs o „Złotą chochlę”.

Niestety na tym terenie nie ma ośrodków ani zespołów, które wyposażone byłby w stroje ludowe zgodne z tradycją regionu, a także odtwarzałyby autentyczne pieśni ludowe i **obrzędy**. Działające zespoły nie spełniają kryteriów ustanowionych przez muzykologów i etnografów i uznać je można za zespoły rozrywkowe bazujące na popularnych elementach kultury ludowej. Ważnym czynnikiem motywującym działające tutaj zespoły było przeniesienie organizowanego do tej pory w Chełmskim Domu Kultury Powiatowego Przeglądu Widowisk Obrzędowych i Teatrów Wiejskich do Gminnego Ośrodka Kultury w Rejowcu. Organizacja tej imprezy zmotywowała tą placówkę do powołania zespołu obrzędowego i przygotowanie pierwszego na tym terenie widowiska „Pajda chleba” poświęconego zwyczajom tych stron związanych z tradycyjnym wypiekiem chleba. Zespół po udanym debiucie na przeglądzie miał szansę zaprezentować się szerszej publiczności na Międzywojewódzkim Sejmiku Wiejskich Zespołów Teatralnych w Tarnogrodzie w lutym 2010 roku. Ponieważ była to pierwsza próba odtwarzania zwyczajów ludowych z tego terenu trudno jest mówić o tradycyjnych zwyczajach i obrzędach charakteryzujących ten teren ponieważ nie było prowadzonych na tym terenie badań etnograficznych, a jedyne opracowanie tego tematu dla ziemi chełmskiej to „Chełmskie” Oskara Kolberga skupia się na terenach nadbużańskich omijając obszar Lokalnej Grupy Działania

PROMENADA S12.

Działające na tym obszarze zespoły nie posiadają również oryginalnych lub odtworzonych strojów ludowych charakterystycznych dla tego regionu. Opracowanie dotyczące strojów ludowych ziemi chełmskiej przygotowała dr Janina Petera etnograf z Muzeum Lubelskiego na Zamku w Lublinie pod koniec lat siedemdziesiątych kiedy powstawał zespół „Pieśni i Tańca Ziemia Chełmska” na zlecenie Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Chełmskiej. Janina Peterowa odtworzyła stroje ludowe tego terenu z drugiej połowy XIX wieku. Przeprowadzone badania pozwoliły na terenie ziemi chełmskiej wyodrębnić trzy podstawowe obszary, w których stroje ludowe wykazują pewne cechy pozwalające wyznaczyć następujące strefy: północną obejmującą okolice sąsiadującą z powiatem włodawskim w strefie tej znajdują się wsie należące do gminy Sawin, środkową – obejmującą najbliższe okolice Chełma do której należą gminy Chełm, Rejowiec, Rejowiec Fabryczny i Siedliszcze oraz południowo wschodnią, która swoimi wpływami częściowo obejmuje gminę Chełm. Nadmienić należy, że strój przyjęty przez Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Chełmskiej należy do grupy południowo wschodniej, a konkretniej należy go wiązać z miejscowością Strupin Duży, chociaż powszechnie się uważa go za „strój chełmski”, w świetle przedstawionych badań takiej formy on nie spełnia ponieważ występował na bardzo małym obszarze ziemi chełmskiej. Strojem uważanym za chełmski powinien być strój zaliczony przez Janinę Peterowa do grupy środkowej, Wedle opisu autorki opracowania winien on wyglądać następująco:

Strój kobiecy: Na głowie chustka „szalinówka” w kolorach białym, czerwonym, bordo, zielonym lub czarnym, wiązana w tyle głowy lub pod brodą. Koszula biała, lniana, z wykładanym kołnierzem. Kołnierz, mankiety i przyramki zdobione haftem krzyżykowym czerwono czarnym. Spódnica lniana, tzw. „malowanka” zdobiona ręcznie wykonanymi nadrukami w kolorach ciemnoniebieskim (błękit pruski), niebieskim, czerwonym lub zielonym. Zapaska z białego płótna lub batystu, w tali lekko marszczona z falbanką u dołu. Obuwie- czarne skórzane trzewiki z cholewami na obcasie sznurowane czerwona tasiemką.

Strój męski: Na głowie kapelusz słomiany z czarna wstążka zdobiony pawim piórem lub bukietem sztucznych kwiatów. Koszula lniana, biała z wykładanym kołnierzem, zdobiona na kołnierzu i mankietach czerwono czarnym haftem krzyżykowym, noszona na wypust, przepasana skórzanym paskiem. Spodnie białe lniane, wpuszczane do czarnych butów z

cholewami. Jako nakrycie głowy popularne były czubate futrzane czapki zwane „baranice”.

W taki strój nie jest wyposażony żaden z zespołów działających na obszarze LGD PROMENADA S 12, stwierdzić również należy, że wyposażenie zespołów w stroje krzeczonowskie jest dużym błędem miejscowych władz i zamyka im drogę do udziału w ogólnopolskich imprezach folklorystycznych.

II. Szlak architektury i kultury miasteczek i wsi

Ten produkt skupiał by się na ukazaniu najcenniejszych zabytków architektonicznych i kulturowych poszczególnych gmin. Można tutaj promować bogata przeszłość historyczną tego terenu. Miejscowości takie jak Sawin, Rejowiec i Siedliszcze w przeszłości posiadały prawa miejskie i można spotkać tutaj architekturę typową dla małego miasteczka Lubelszczyzny.

Stołpie i Podgórze to przykłady najstarszych po tej stronie Wisły budowli murowanych nawiązujących do kultury bizantyjskiej, łączące elementy kultury wschodu i zachodu Europy.

Rejowiec, Kanie, Srebryszcze, Kulik, Chojeniec, Nowe Chojno, Rejowiec Fabryczny to wspaniałe przykłady założeń pałacowo-parkowych typowych dla ziemi chełmskiej zamieszkałej przez średnio zamożne rody szlacheckie.

Sawin, Czulczyce, Depułtycze, Podgórze, Pawłów i Rejowiec to architektura sakralna zarówno murowana jak i drewniana z różnych okresów historycznych i różnych wyznań religijnych.

Ciekawostką tego terenu są miejsca związane z arianami Rejowiec, Krynica „Arianka”, Krupe przez które prowadzi szlak turystyczny zwany „ariańskim”.

Uher młyn i czworak, Staw – Pasięka i Rejowiec Fabryczny – Fabryka Cement Portland „Firlej” to przykłady budownictwa gospodarczego i przemysłowego z przeszłości.

III. Śladami powstania styczniowego po ziemi chełmskiej

Ten produkt nawiązuje do jednej z najpiękniejszych i najbardziej tragicznych kart związanych z walkami o niepodległość Polski i ziemi chełmskiej poddawanej rusyfikacji.

Mamy miejsca najważniejszych bitew i potyczek powstania styczniowego upamiętnione pomnikami w : Depułtycze, Bukowa Mała, Malinówka, Sawin i Siedliszcze , oraz kopce i kurhany upamiętniające poległych powstańców często bezimiennych w Srebryszczach, Rejowcu, Niedziałowicach, Depułtyczach.

Ale także miejsca związane z dowódcami i bohaterami i zdrajcami powstania i sprawy polskiej – Okszów (sprawa Starczewskiego), Nowosiółki (rodzina Niemirowskich) – Łowcza (Bogdanowicz)

IV. Turystyka ekologiczna

Ten produkt ułatwia poznanie bogactwa przyrody i daje możliwość aktywnego spędzenia czasu dzięki istniejącym szlakom i ścieżkom prowadzącym przez najatrakcyjniejsze i unikatowe w skali kraju i Europy rezerwaty przyrody: torfowiskowe (Torfowisko Sobowice, Brzeźno, Serebryszcze) leśne (Bachus i Serniawy), florystyczne (Stawska góra).

Zbiorniki wodne i obiekty sportowe dają możliwość aktywnego spędzenia czasu (Majdan Zahorodyński, Sawin, Żłtańce, Parypse, Stańków).

Istniejące i planowane kompleksy sportowe w Rejowcu Fabrycznym centrum szkoleniowo konferencyjne w Sawinie, placówka rehabilitacyjna w Siedliszczu zapewniają aktywne i zdrowotne spędzenie czasu. Spływ kajakowy rzeka Uherką to nie tylko możliwość aktywnego spędzenia czasu ale poznania bogactwa przyrody i kultury.

V. Pędzlem i piórem

To propozycja produktu lokalnego nawiązując do artystycznej przeszłości tych terenów. Tutaj żył pierwszy pisarz piszący w języku polskim – Mikołaj Rej. Z tej ziemi pochodzą znani pisarze i poeci Waclaw Iwaniuk (Chojno Stare gm. Siedliszcze) czy Jan Longin Okoń. Tutaj żyli i tworzyli cenieni pisarze ludowi jak Paulina Hołyszowa ze Strupina Dużego. Urokami tej ziemi w swojej twórczości zachwycali się Władysław Reymont i Tadeusz Bereza.

Uroki tej ziemi doceniają malarze amatorzy i profesjonaliści, którzy chętnie uczestniczą w plenerach malarskich w Siedliszczu, Rejowcu i Uhrze. Działają lokalne grupy malarskie „Pasja” gm. Chełm i „SAM” gmina Rejowiec oraz liczna grupa artystów amatorów i twórców ludowych. W Siedliszczu miejscowości gdzie pochowany jest Waclaw Iwaniuk organizowany jest Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Waclawa Iwaniuka

VI. Grupy docelowe proponowanych produktów

Każdy z proponowanych produktów może być adresowany do różnych grup docelowych turystów i osób odwiedzających ten teren. Przyływ turystów wpłynie na rozwój omawianego obszaru.

„Szlak przemijającego piękna” jest to produkt skierowany do ludzi młodych, uczniów szkół oraz osób zainteresowanych zdobywaniem wiedzy na temat tradycji i dawnych zawodów oraz sztuką ludową. Trudno jest określić grupę wiekową, na pewno mogą to być uczestnicy wycieczek szkolnych, ale również wyjazdów rodzinnych. Inną grupę stanowią osoby pasjonujące się przeszłością lub wykonujące pracę związaną z badaniem kultury (etnografowie, kulturoznawcy itp.). Jest to produkt skierowany do osób uprawiających turystykę kulturową opartą na poznawaniu bogatej tradycji ludowej. Ziemia Chełmska jest obszarem gdzie miłośnicy sztuki ludowej mogą poszerzać swoją wiedzę i nabywać wyroby rękodzieła. Największą atrakcją tego produktu jest organizowany corocznie „Jarmark Pawłowski- Ginące Zawody”, który jest imprezą wypromowaną skupiająca dużą liczbę osób uczestniczących jako wystawcy i nabywcy wyrobów rękodzieła ludowego. Jest imprezą znaną w całym województwie. Ponadto na tym obszarze mamy kilka innych imprez promujących kulturę ludową.

„Szlak architektury i kultury miasteczek i wsi” ten produkt skierowany jest do osób zainteresowanych turystyką krajoznawczą są to zarówno turyści indywidualni jak zorganizowani. Trudno jest określić grupę wiekową ale można tutaj liczyć na wycieczki szkolne oraz wyjazdy z biur turystycznych. W ostatnich kilku latach w związku z organizowanym na tym terenie dużymi ogólnopolskimi imprezami turystycznymi wzrosło zainteresowanie przeszłością tych okolic. Turystów z innych regionów Polski szczególnie fascynuje mało znana i niedoceniana postać Mikołaja Reja oraz działalność arian polskich, wybitni przedstawiciele tego ruchu związani są tym terenem. Głównym celem tego rodzaju turystyki jest zwiedzanie ciekawych obiektów miejsc i miejscowości. Na tym obszarze znajdują się obiekty zabytkowe, kościoły związane z różnymi wyznaniem oraz pomnik upamiętniające wydarzenia historyczne. Drugim produktem skierowanym do tej samej grupy odbiorców jest propozycja nosząca nazwę **„Śladami powstania styczniowego po ziemi chełmskiej”**

„Turystyka ekologiczna” to produkt dla osób zainteresowanych turystyką aktywną, przywiązujących uwagę do wysiłku fizycznego. Miłośnicy rajdów rowerowych, konnych,

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania PROMENADA S 12

pieszych, spływów kajakowych mogą zwiedzać ten obszar nie rezygnując ze swoich upodobań. Wytyczne ścieżki trasy i szlaki turystyczne prowadzą zazwyczaj przez tereny rezerwatów przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu. Turysta może podziwiać zarówno bogatą faunę i florę ale również walory kulturowe tych terenów korzystając z dobrze oznakowanych i wytoczonych tras i ścieżek.

„Pędzlem i piórem” to produkt dla osób szukających silnych wrażeń i emocji łączących własne pasje twórcze z możliwościami uprawiania turystyki krajoznawczej, kulturowej i ekologicznej.

Propozycja pięciu produktów regionalnych charakterystycznych i wspólnych dla obszaru sześciu gmin łączy wspólne tradycje historyczne, kulturowe i przyrodnicze. Wyznaczone produkty przechodzą przez w miarę spójny terytorialnie obszar. Inną ważną cechą jest to, że mogą one być łączone ze sobą w dowolne konfiguracje odpowiadające potrzebom i gustom ich odbiorców.

VII. Proponowane formy promocji produktów

Jednym z niezbędnych warunków dobrej promocji jest stworzenie rozpoznawalnego logo produktu lub hasła promocyjnego. Po wybraniu produktów do wspólnej przez wszystkich członków LGD promocji można ogłosić wśród zainteresowanych konkursy na hasło promocyjne i logo. Taka praktyka daje duże możliwości wyboru najlepszych propozycji i pomysłów na logo i hasło.

Reklama wydawnicza- pełni ona bardzo ważną formę promocji. Wydany wspólny dla wszystkich gmin folder prezentowałby produkty z wykorzystaniem zdjęć, map, opisów zachęcających potencjalnych gości i turystów do odwiedzenia tych terenów. Sposobem na przyciągnięcie może też być tzw. „gazetka wakacyjna” ukazująca się jako dodatek do popularnych i ogólnodostępnych gazet i tygodników . Można w niej zaprezentować zarówno proponowane atrakcje, bazę noclegowo – gastronomiczną oraz podać kalendarz najciekawszych imprez organizowanych w danym roku łączących się z promowanym produktem.

Reklama Internetowa – jest jednym ze sposobów promocji produktów regionalnych. Może ona funkcjonować jako strona samodzielna, gdzie będzie zamieszczona interaktywna mapa produktów, dokładne opisy pozwolą turyście zaplanować indywidualny sposób spędzenia czasu i wyboru dowolnych produktów. Zawierać ona powinna listę niezbędnych adresów miejsc noclegowych, punktów gastronomicznych, możliwości skorzystania z komunikacji różnego rodzaju dostępnej na tym terenie. Każda z gmin i Lokalna Grupa Działania Promenada S12 miałyby na swoich stronach linki do strony reklamującej produkt.

Reklama w radio i telewizji lokalnej - przy okazji organizowania dużych imprez jak Jarmark Pawłowski , Festiwal Beczki itp. w lokalnym radio i telewizji ukazywać by się mogły odwołania do strony internetowej czy wydawnictwa promującego produkt.

Gadżety i upominki – na tym obszarze działa kilku wytwórców regionalnych wyrobów rzemieślniczych można zorganizować stałe punkty sprzedaży tych wyrobów, które mogą być oznaczone np. logo kojarzącym się z promowanym produktem .

Marketing bezpośredni – wydany folder, gadżety i upominki powinny być dostępne we wszystkich obiektach noclegowych i punktach informacji turystycznej w całym regionie. Propozycję produktów można zaprezentować na stoiskach woj. lubelskiego przygotowywanych na ogólnopolskich targach turystycznych.

Przygotowana lista produktów regionalnych promujących lokalne atrakcje powinna wpłynąć na powstanie większej liczby gospodarstw agroturystycznych oraz np. sezonowych miejsc noclegowych jak np.: schroniska PTSM wykorzystujące w okresie wakacji bazę oświatową. Takie schronisko sezonowe mogłoby powstać np.: na bazie internatu Zespołu Szkół im. M. Reja w Rejowcu lub LO w Siedliszczu. Nowo powstałe gospodarstwa agroturystyczne i te działające obecnie mogłyby wzbogacić swoją ofertę o możliwość korzystania z posiłków przez grupy zorganizowane (wycieczki szkolne) oraz wypożyczalnie sprzętu turystycznego np. rowery, kajaki, możliwość stworzenia pól namiotowych jako sezonowych miejsc noclegowych.

Na tego typu inwestycje istnieje duża możliwość pozyskiwania środków finansowych w ramach różnych programów unijnych.

W latach 2007-2013 środki na rozwój turystyki i produktów regionalnych będą dostępne przede wszystkim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego (RPO WL), ale również w Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka (PO IG), Programie Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW) oraz Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).